

JEANAS FRANÇOIS LYOTARD'AS: MOKSLO VAIDMUO POSTMODERNIOJE VISUOMENĖJE

Aldis Gedutis

Vilniaus universiteto Filosofijos katedra
Didlaukio g. 47-507, LT-2057 Vilnius
Tel. (370-2) 77 07 06,
Faks. (370-2) 76 18 90
El. paštas: aldisg@takas.lt

Straipsnyje nagrinėjamas Jeano-François Lyotard'o požiūris į mokslo bei politikos sąsajas bei mokslo daromą įtaką socialiniam gyvenimui; siekiama išsiaiškinti, kuo modernusis mokslas, anot Lyotard'o, gali būti pavojingas socialiniam gyvenimui; taip pat aptariama Lyotard'o siūloma alternatyvi postmoderniojo mokslo bei jo sociopolitinio vaidmens sampratos versija; galiausiai Lyotard'o nuostatos apie socialinį mokslo vaidmenį lyginamos su Habermaso pozicija.

Prasminiai žodžiai: Lyotard'as, Habermasas, mokslas, politika, performatyvumas, paralogija, konsensusas, metanaratyvai.

Įvadas

Jau kiek anksčiau nagrinėjome Jürgeno Habermaso požiūrį į socialinį mokslo vaidmenį bei mokslo ir politikos sąsajas (Gedutis 2001), todėl dabar natūralu imtis bene svarbiausio Habermaso oponento Jeano François Lyotard'o nuostatų analizės. Lyotard'as, panašiai kaip ir Habermasas, mokslą traktuoja neutraliai bei instrumentiškai, anot Lyotard'o, mokslas pats savaime nekelia ypatingos grėsmės, taip pat nepretenduoja būti žmonijos „išganytoju“. Šiuo požiūriu Lyotard'as palaiko Habermasą, kai šis kritikuoja dvi ankstesnes mokslo vaidmens sampratas: 1) *optimistinę*, kurioje mokslo priemonėmis tikimasi sėkmingai spręsti visas socialines problemas (pvz., O. Neurathas, K. Mannheimas ar K. R. Popperis); ir 2) *pesimistinę*, nurodžiusią tiesiogiai

nes mokslo ir dominavimo sąsajas bei mokslo keliamą grėsmę (pvz., M. Horkheimeris, T. Adorno ar H. Marcuse). Tačiau, nepaisant šitokio Lyotard'o ir Habermaso bendrumo, esama ir gana radikalių skirtumų abiejų teoretikų nuostatose. Todėl šiame straipsnyje siekiama išnagrinėti Lyotard'o požiūrį į socialinį ir politinį mokslo vaidmenį, taip pat palyginti jį su Habermaso pozicija.

Modernaus mokslo samprata

Matyt, labai nesuklysimė teigdami, jog, aptardamas šiuolaikinio žinojimo būklę postindustrialinėse visuomenėse, Lyotard'as (1993a) išskiria dvi mokslo sampratas. Vieną iš jų sąlyginai galima pavadinti moderniuoju mokslu, kuris orientuotas į performatyvumo didinimą, o antrasis, postmodernusis mokslas nusakomas kaip

mokslas, kuris siekia paralogijos. Galima teigti, jog mokslo samprata skiriasi pagal tai, kokie tikslai yra jam numatyti bei kas tokį mokslą gali legitimuoti.

Performatyvumas yra pagrindinė sąvoka, kuria Lyotard'as apibūdina modernųjį mokslą. Anot Lyotard'o, performatyvumas „žymi efektyvumą, kuris matuojamas *input/output* santykiu. <...> *performatyvumas* įgyvendina optimalų *veikimą*“ (Lyotard 1993a: 26). Tokio mokslo rezultatų pagrįstumas nustatomas pagal tai, ar jis didina efektyvumą bei mažina sąnaudas (*input*) didindamas naujos informacijos ir patobulinimų kiekį (*output*).

Technika paklūsta veikimo optimizavimo principui: didinamas *output* (nauja informacija ir patobulinimai), mažinamas *input* (sunaudojama energija). Taigi čia veikia žaidimai, kurie įvertinami ne tiesos, teisingumo, grožio etc., o efektyvumo kriterijumi: techninis 'ėjimas' yra 'geras' tada, kai jis veikia geriau ir (arba) išeikvoja mažiau negu kitas ėjimas (Lyotard 1993a:109).

Vadinasi, jei mokslas siekia efektyvumo (o kartu ir galios didinimo), tai tokį mokslą galima laikyti moderniuoju mokslu. Iš esmės tai yra toks mokslas, kokį kritikavo Horkheimeris ir Adorno *Švietimo dialektikoje* (1947 / 1979) bei Marcuse *Vienmačiame žmoguje* (1964 / 1991), t. y. mokslas, galintis kelti pavojų sociumui, nes yra itin glaudžiai susijęs su dominavimu bei ideologijomis. Toks mokslas, siekdamas efektyvesnio sistemos funkcionavimo, pretenduoja užimti politikos vietą, dėl to visa tai, kas neprisideda prie efektyvumo didinimo, šalinama iš sistemos.

Taigi norint geriau suvokti Lyotard'o mokslo sampratą, būtina išsiaiškinti, dėl kokių priežasčių modernusis mokslas susisaisė performatyvumu kaip efektyvumo bei geriausio *input / output* balanso paieškomis.

Galima sakyti, kad Lyotard'as kelia tokią problemą: šiuolaikinėse demokratinėse visuomenėse žinojimas nedviprasmiškai tapatinamas su moksliniu žinojimu, todėl pagrįstai kyla klausimas, kodėl laisvose demokratinėse visuomenėse dominuoja būtent performatyvumu grindžiamas mokslinis žinojimas? Anot Lyotard'o, tai lemia socialinė-ekonominė sistema. Paprasčiausiai mokslas, siekdamas tikslinti savo rezultatus bei būti maksimaliai efektyvus, pasitelkia į pagalbą techniką. Ši leidžia geresnius ir ekonomiškesnius „ėjimus“. Bet kita vertus, technikai reikia papildomo finansavimo. Vadinasi, „nėra technikos be turto, bet nėra ir turto be technikos“ (Lyotard 1993a: 111). Dėl tokios savybės mokslas įsitraukia į kapitalo cirkuliacijos procesą ir tampa gamybine jėga. Kai mokslas susiejamas su gamyba ir finansais, iš jo reikalaujama jau nebe tiesos, bet galios didinimo. Tokiu atveju mokslo, kaip vieno iš galios šaltinių, legitimacija „užsidaro į ratą“: „galia mokslą ir teisę legitimuoja remdamasi jų efektyvumu, o efektyvumą – mokslu ir teise“ (Lyotard 1993a: 116). Iš to plaukia ir tai, kad mokslas nėra savarankiška ir nepriklausoma veikla, t. y. neįmanoma atskirti mokslo nuo finansavimo, o tai reiškia mokslinės veiklos suinteresuotumą, vadinasi, ir požiūrio ribotumą. Tokioje situacijoje sąvokų „objektyvu“, „teisinga“ ir pan. vartojimas tampa reliatyvus skirtingų kalbinių žaidimų atžvilgiu. Todėl tenka pripažinti, kad tos išraiškos tėra „retorinės figūros“, naudojamos galiai įteisinti. O tai savo ruožtu atitinka Michelio Foucault teiginį, kad „galios panaudojimas nėra įmanomas be žinojimo, ir žinojimas negali nebūti galios priešastimi“ (Foucault 1980: 52).

Modernaus mokslo vaidmuo visuomenėje

Norint išsiaiškinti, koks yra modernaus mokslo socialinis vaidmuo, taip pat ar toks mokslas kelia grėsmę, verta išnagrinėti Lyotard'o tekstą *Naujos technologijos* (1982). Jame Lyotard'as nusako šiuolaikinį sociumą kaip tokį, kuriame pagrindinį vaidmenį atlieka šios tarpusavyje susipynusios sferos (arba institucijos): mokslinė, techninė, ekonominė bei politinė. Kiekviena iš šių sferų yra valdoma tam tikros Idėjos:

mokslinė sfera valdoma geriausių žinių Idėjos, techninė – optimalaus performatyvumo (geriausio input / output santykio) Idėjos, ekonominė – didžiausio turto Idėjos, politinė – geriausio bendrabūvio Idėjos. Kiekviena iš tų Idėjų yra absoliutas, kurio link turi būti orientuojama veikla. Idėja atlieka reguliatyviąją funkciją kiekvienos iš minėtų sričių diskursuose ir veiksmuose (Lyotard 1993c: 14).

Toliau nurodoma, kad, pavyzdžiui, Einsteinas būtų atsakingas už žinias, Roosveltas – už bendrabūvį, Rockefelleris – už turta, Wieneris – už performatyvumą. Todėl savo ruožtu jų teiginiai ir veiksmai turi būti vertinami pagal kriterijus, atitinkančius reguliatyviąją konkrečios sferos Idėją (Lyotard 1993c: 14). Vadinasi, Lyotard'as nori pasakyti, kad kiekviena sritis turi tik jai būdingus kriterijus [arba jei vartosime Weberio terminus – savo racionalumą, nulemtą konkrečių vertybių], pagal kuriuos turėtų būti vertinama jose atliekama veikla. Tie kriterijai, kaip ir Weberio atveju, ko gero, gali būti traktuojami kaip nebendramačiai pirmiausia todėl, kad kiekviena tų sričių iškelia skirtingus savo veiklos tikslus, nurodo gaires bei žaidimo taisykles. Todėl optimalios techninės priemonės nebūtinai gali būti tinkamos ekonomikoje ir politikoje arba, tarkim, iš pastarųjų negalima reikalauti Tiesos paieškų ir pan.

Taigi ar galima daryti véberiską išvadą, jog iš mokslo negalima reikalauti efektyvumo, galios arba pelno didinimo? Iš pirmo žvilgsnio atsakymas į šį klausimą turėtų būti paprastas, t. y. jei egzistuoja keturios skirtingos sritys, kurių kiekviena pasižymi konkrečiais veiklos vertinimo kriterijais, tuomet mokslas turėtų rūpintis vien savo sritimi – žiniomis. Atitinkamai visa tai, kas nepatenka į žinių kategoriją, nėra mokslo reikalas. Todėl mokslinių žinių naudojimas, pavyzdžiui, ekonomikoje ar politikoje (siekiant šioms būdingų tikslų), peržengia mokslininko kompetencijos ribas ir pereina į ekonomisto ar politiko jurisdikciją. Tokia interpretacija leistų parodyti, jog Lyotard'as labai priartėja prie Weberio instrumentinės mokslo sampratos, pagal kurią skelbiama politiko pirmenybė prieš mokslininką tuomet, kai kalbama apie socialinius ir politinius klausimus.

Tačiau viena iš problemų, kurios kyla tokiu būdu interpretuojant Lyotard'ą, yra ta, jog šiuolaikiniame pasaulyje minėtos sferos nėra taip griežtai atribotos viena nuo kitos, kaip kad XX amžiaus pradžioje atrodė Weberiui arba gali pasirodyti neatidžiai nagrinėjant Lyotard'ą. Nors mokslinė, techninė, ekonominė bei politinė sferos griežtai suskirstytos, pats Lyotard'as daro išlygą, nurodydamas du įvykusius šių sričių susigrupavimus: viena vertus, tai ekonominės ir politinės sferų sąjunga bei, kita vertus, mokslo ir technikos susijungimas į tai, ką Habermasas vadina technomokslu.

Jei reikėtų paaiškinti pagrindines tokio susijungimo priežastis, pirmiausia tektų nurodyti, jog politika tapo neatskiriama nuo ekonominės veiklos bei įvairių finansinių grupuočių interesų, ir atvirkščiai. Dėl to, anot Lyotard'o, norint išvengti 4-ojo dešimtmečio kapitalo perviršio, kuris sukėlė pasaulinę ekonominę krizę, pinigai ir politika susijungia ir imasi derinti bei kontroliuoti savo veiksmus.

Daug labiau nei ekonomikos bei politikos suartėjimas mus domina mokslo bei technologijos susijungimas. Šiuo požiūriu Lyotard'as daugmaž laikosi įvade minėtų autorių nuostatos, jog mokslas ir technologija yra glaudžiai tarpusavyje susiję ir (net) susipynę (ypač tai pastebima Neuratho, Popperio, frankfurtiečių ir Habermaso tekstuose). Lyotard'as technologiją traktuoja kaip tai, kas leidžia pateikti mokslinių argumentų pagrindimą. Technologija „leidžia sakyti apie mokslinį pasakymą, kuris pretenduoja būti teisingas, 'yra būtent taip' (*here is the case of it*)“ (Lyotard 1993c: 15). Tai gi technologija tarsi tampa mokslinių teiginių bei teorijų verifikacija bei kartu falsifikacija, t. y. jei mokslinę teoriją galima pritaikyti praktikoje bei jos pagrindu padidinti sistemos efektyvumą, vadinasi, tai patvirtina mokslinės teorijos teisingumą bei pagrįstumą.

Kitaip tariant, norint legitimuoti modernaus mokslo teorijas, geriausia remtis technologija. Jeigu tam tikra mokslinė teorija padeda „atrasti“ naujas technines priemones, kurios sėkmingai mažina sąnaudas bei tuo pat metu pateikia naują informaciją ar tam tikrus sistemos patobulinimus, tuomet, remiantis performatyvumo kriterijumi, būtina pripažinti šios teorijos teisėtumą. Mat tokia mokslinė teorija didina efektyvų sistemos veikimą. Tai gi moderniajam moksliniam žinojimui pagrįsti vis reikalingesni darosi technologiniai įrodymai, kurie negalimi be finansinės paramos.

Tad iškyla problema: mechanizmai, optimizuojantys žmogaus kūno veikimą tam, kad būtų gauti įrodymai, reikalauja papildomų sąnaudų. Tai gi be pinigų nebus nei įrodymų, nei pasakymų verifikacijos, nei tiesos. Moksliniai kalbiniai žaidimai taps turtingųjų žaidimais, kur turtingiausieji turės daugiausiai šansų. Turtas, efektyvumas, tiesa tampa tos pačios lygties nariais (Lyotard 1993a: 110–111).

Dėl šio derinio (mokslas ir technologija, politika ir ekonomika) technomokslas tampa priklausomas nuo valstybės bei kompanijų. Kalbama apie karinį, kosminį, branduolinį, biologinį, lingvistinį bei socio-psichologinį biudžetus (Lyotard 1993c: 15). Ko gero, pagrindinis tokios priklausomybės motyvas yra tas, jog moksliniams bei inžineriniams tyrimams reikia didžiulių finansinių sąnaudų. Tačiau tokia griežta technomokslo priklausomybė nuo politikos ir ekonomikos, mūsų manymu, yra tariama, nes toliau pats Lyotard'as teigia, kad ilgainiui reguliatyvosios Idėjos susipina ir ima daryti įtaką viena kitai:

žinoti [reikia] tam, kad gebėtume efektyviai veikti; gebėti efektyviai veikti [reikia] tam, kad būtume turtingi; būti turtingiems [reikia] tam, kad tinkamai būtume kartu, kad galėtume efektyviai veikti, kad žinotume (Lyotard 1993c: 15).

Kitaip tariant, mokslas skatina naujų technologijų atsiradimą ir plėtrą; savo ruožtu naujos technologijos mažina sąnaudas, dėl to didinama finansinė galia; išaugus valstybės finansinėms galimybėms, pagerėja bei stabilizuojasi politinė situacija; galiausiai stabili politinė ir ekonominė padėtis leidžia vėl investuoti į mokslinius tyrimus ir t. t. Todėl technomokslas, o kita vertus, politika ir ekonomika šiuolaikinėse visuomenėse negali apsieiti vieni be kitų. Tai gi tokia situacija neleidžia vienareikšmiškai nurodyti, kas turi prisiimti atsakomybę už žalingus mokslinių tyrimų padarinius. Šiuo požiūriu Lyotard'as kritikuoja Paulo Feyerabend'o reikalavimą atskirti mokslą nuo valstybės. Pagrindinis Feyerabend'o neatsakytas klausimas *Moksle laisvoje visuomenėje* (1978), anot Lyotard'o, yra šis: *kaip atskirti Mokslą ir Pinigus?* (Lyotard 1993a: 158).

Vadinasi, tokioje konsteliacijoje būtų itin sunku nurodyti, kuris iš minėtų institutų yra

svarbesnis už kitus ir kuris priima galutinius sprendimus bei prisiima atsakomybę už technomokslo rezultatų panaudojimą. Mūsų manymu, Lyotard'o akcentuojami glaudūs tarpusavio santykiai nebeleidžia priskirti atsakomybės (už vienmatės visuomenės įsigalėjimą ar depolitizuotą viešąją sferą ir pan.) tik vienai iš institucijų, pavyzdžiui, mokslui. Mat modernusis mokslas tik prisideda prie dominavimo, tačiau nėra vienintelis dominavimo šaltinis ir pagrindas. Tai leidžia bent iš dalies neutralizuoti frankfurtiečių mokslui keliamus kaltinimus bei paskirstyti atsakomybę visai sistemai. Kitaip tariant, šiuolaikinėje visuomenėje negalima pašalinti nė vieno komponento ar kurį nors iš jų paskelbti svarbesniu už kitus.

Postmodernusis mokslas

Siekiant sutraukti pavojingus mokslo ir politikos ryšius, būtina peržiūrėti moderniojo mokslo sampratą. Tuo tikslu Lyotard'as siūlo naują – postmoderniojo mokslo – sampratą. Jo įsitikinimu, postmodernus mokslinis žinojimas

nėra vien valdžios įrankis. Jis tobulina mūsų skirtųjų pojūtį ir sustiprina mūsų gebėjimą toleruoti nebendramatiškumą. Jis remiasi ne ekspertų homologiškumu, bet tyrinėtojų paralogiškumu (Lyotard 1993a: 8).

Taigi alternatyva moderniajam mokslui atsiranda žinojimo tikslu paskelbus ne homologiją, bet paralogiją. Homologija suprantama kaip sutarimo ir konsensuso siekimas, o paralogiją Lyotard'as apibūdina kaip nestabilumų paieškas, naujų idėjų gimdymą, skirtųjų skatinimą. Kitaip tariant, paralogija laikytinas toksėjimas, kuris pažeidžia nustatytas taisykles. Paralogiško mokslo plėtra negali būti paašikinta vartojant linijinę kumuliatyvumo (kaip nuo-

seklaus žinių kaupimo) sąvoką, todėl ji grindžiama remiantis netolydumo, katastrofiškumo, paradoksalumo sąvokomis. Kitaip nei inovacija, kurią naudoja siekianti pagerinti savo efektyvumą sistema, „paralogija yra žinojimo pragmatikoje daromasėjimas, kurio svarba dažnai iš karto nebūna įvertinama“ (Lyotard 1993a: 149). Pavyzdžiui, atvirų sistemų teorija, lokalinis determinizmas, antimetodas laikytini paralogijomis (Lyotard 1993a: 148). Lyotard'as, įvesdamas „paralogijos“ terminą, atkreipia dėmesį į vieną šiuolaikinio mokslo savybę, kuri netiesiogiai neigia mokslinio performatyvumo kriterijų. Mokslinės teorijos pirmiausia privalo būti falsifikuojamos, ieškant kontrapavyzdžių bei kontrargumentų, ir tik po to jas galima vertinti kaip efektyvias arba ne. Kitaip tariant, moksle „specialiai neieškoma efektyvumo; jis atsiranda (kartais gana vėlai) tada, kai finansuotojai pagaliau susidomi projektu“ (Lyotard 1993a: 134). Vadinasi, efektyvumo reikalavimas priklauso ne mokslinei, bet technologinei, ekonominei ar politinei sferai.

Todėl jei mokslas orientuotas į naujovių, skirtųjų, nestabilumo paieškas, tai toks mokslas jau yra postmodernus. Postmodernusis

mokslas keičia žodžio *žinojimas* prasmę ir parodo, kaip tas pasikeitimas gali įvykti. Jis kuria ne tai, kas žinoma, o tai, kas nežinoma. Jis suponuoja tokį legitimacijos modelį, kuris visiškai nesiremia performatyvumo principu, jam svarbiausia yra skirtybė, kuri traktuojama kaip paralogija (Lyotard 1993a: 146–147).

Lyotard'as, kritikuodamas performatyvumo siekiantį mokslą ir konstatuodamas mokslo pobūdžio pasikeitimus antroje XX amžiaus pusėje, kuria alternatyvią mokslo (pagrįsto paralogija) sampratą, tiksliau, siekia parodyti, koks turėtų būti mokslas postmodernioje ir (ar) postindustrinėje visuomenėje.

Galima teigti, kad samprata tokio mokslo, kuris orientuotas į naujų ėjimų paieškas, skirtųjų skatinimą bei paralogiją, primena Popperio mokslo sampratą. Popperis (1970: 51–58) kritikuoja Kuhno normaliojo mokslo, kuris reiškia „tyrimą, tvirtai pagrįstą vienu ar daugiau mokslinių laimėjimų, kuriuos konkreti mokslinė bendrija pripažįsta kaip tolesnės praktikos pagrindą“ (Kuhn 1970: 10), sampratą. Popperis atvirai kalba apie normaliojo mokslo keliamus pavojus (sustabarėjimą, dogmatizmą, kūrybiškumo praradimą, biurokratizmą ir t. t.), todėl, jo manymu, tikrasis mokslas turi būti revoliucinis, t. y. jame problemoms (iš)spręsti nuolatos gimdomos naujos idėjos bei teorijos, šalinamos jų klaidos, po to iškyla naujos problemos. Anot Popperio, mokslas rutuliuojasi pagal schemą $P_1 \rightarrow TT \rightarrow EE \rightarrow P_2$; čia „ P_1 – problema, nuo kurios pradėdame; TT – bandomoji teorija, kurią pasitelkę mėginame išspręsti problemą; EE – klaidų, nuo kurių teorijos nėra apsaugotos, eliminavimo procesas <...>; P_2 – nauja problema, kuri atsiranda pašalinus klaidas iš bandomųjų teorijų“ (Popper 1963: 406–407; Popper 1972: 119, 144 ir 164).

Tai reiškia, kad šiuo požiūriu nėra ypač didelio skirtumo tarp Lyotard'o ir Popperio, nes abu daug labiau akcentuoja naujų ėjimų ieškantį „revoliucinį“, o ne normalųjį mokslą. (Tiesa, jų nuostatų atitiktis šiuo klausimu jokių būdu nepašalina tarp jų esančio esminio skirtumo: Popperis, būdamas modernistas, mano, kad galima artėti prie tiesos, o postmodernistas Lyotard'as tai neigia.) Sąsaja galima paryškinti ir tuo, kad, pavyzdžiui, Rorty (1997), nagrinėdamas Lyotard'ą, nesutinka su tuo, kad mokslo tikslas – paralogija bei naujų ėjimų kūrimas ar skatinimas. Rorty teigia, kad

įrodinėdamas šiuolaikinių įvairių mokslinių disciplinų interesų nepagrįstumą, Lyotard'as iš to padaro išvadą, kad mokslas kažkokiu būdu veikiau privalęs siekti nenutrūkstamos revoliucijos, o ne tos normalumo ir revoliucingumo kaitos, kuri mums žinoma Kuhno dėka. Pasakymas, kad „mokslo siekis“ yra užgriauti paralogiją ant paralogijos, panašus į tvirtinimą, kad „politikos siekis“ yra užgriauti revoliuciją ant revoliucijos. Joks šiuolaikinio mokslo ir šiuolaikinės politikos užsibrėžimų tyrimas nieko panašaus atskleisti negali. Daugiausia, kas gali būti tokiu tyrimu parodyta, tėra tai, kad nei vieno, nei kito kalbėjimas apie tikslus nėra ypač naudingas (Rorty 1997: 89).

Mes sutinkame su Rorty argumentais, tačiau šioje vietoje verta pažymėti ir priežastis, dėl kurių Lyotard'as postmodernųjį mokslą susieja su paralogija. Taip Lyotard'o pozicija turėtų tapti aiškesnė. Mūsų manymu, paralogija moksle yra alternatyva performatyvumo kriterijui, o tai savo ruožtu reiškia, jog vietoje nužmoginto techninio efektyvumo siekimo (remiantis šiuolaikinio mokslo pavyzdžiais) mokslui mėginamas suteikti humaniškesnis pavidalas: postmodernusis mokslas neslopina naujų ir su sistema nesuderinamų ėjimų (vardan efektyvumo ar pan.), o tai reiškia, kad mokslas iš principo nebekelia tokio pavojaus bei neskatina vienmatiško, apie kurį kalbėjo frankfurtiečiai. Taigi motyvai, dėl kurių Lyotard'as iškelia paralogijos kriterijų, yra veikiau politiniai, o ne, tarkim, epistemologiniai. Tai paprasčiausiai gali būti traktuojama kaip represyvaus efektyvumo kriterijaus įveikimas ar bent alternatyva jam. Tačiau nepaisant to, nagrinėjant Lyotard'o idėjas, išlieka atviras klausimas – *ar šiuolaikinis mokslas yra modernus ar postmodernus?*

Mūsų manymu, šioje vietoje galima rasti gana įdomių sąsajų tarp Lyotard'o ir Mannheimo. Kaip matėme, Lyotard'as pabrėžia itin glaudžią moderniojo mokslo bei politikos są-

sąją. O tai savo ruožtu gražina mus prie Mannheimo problemos – *ar politika gali tapti mokslu?* (1936). Mannheimas siekia išspręsti socialines problemas, pašalindamas iš politikos „žmogiškąjį faktorių“. Tai reiškia, kad jei mokslas padės atrasti tinkamą perspektyvą, kuriai negresia ideologijų ribotumas, tai politika taps visiškai racionalizuota, bus įmanoma numatyti, administruoti bei kontroliuoti politinius veiksmus.

Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, jog Lyotard'as, kaip ir Mannheimas, turėtų teigiamai atsakyti į šį klausimą, tačiau kitokia patirtis (pvz., negatyvistinės frankfurtiečių idėjos) neleidžia Lyotard'ui sutikti su politikos sumokslinimo idėja. Jo manymu,

pakankamai aišku, jog šiandien racionali politika daugiau nepriimtina. Tai reiškia, kad mokslinės politikos projektas privalo būti apleistas / pamirštas. Politika – ne mokslo reikalas. Todėl vienintelė tinkama pozicija <...> yra tokia, kurią pavadinčiau „sprendimo politika“ – „politinio sprendimo kritikos“ rūšimi. Kitaip tariant, tai politika, kuri pripažintų, kad jos sritis – nuomonės <...> *aš esu už, aš esu prieš, taip, ne* (Lyotard 1985: 81–82).

Taigi Lyotard'as prieštarauja mokslinio kalbinio žaidimo taisyklių išplėtimui bei primetimui kitiems žaidimams, tokiems kaip politika, moralė ar pan. Bet tai jokiū būdu nereiškia, kad politika gali apsieiti be mokslo, ar atvirkščiai. Paprasčiausiai tai du lygiaverčiai partneriai, besivadovaujantys skirtingomis, dažniausiai nebendramatėmis, taisyklėmis. Pagrindinis Lyotard'o argumentas prieš mokslinę politiką yra tas, kad bandymas visa kam primesti mokslinius kriterijus yra dar vienas totalizuojantis metanaratyvas. Kaip ir bet kuris kitas bandymas viską išreikšti vienu principu ar vienu kalbiniu žaidimu, mokslinis metanaratyvas sunaikina viską, kas negali būti išreikšta ar paaiškinta jo priemonėmis (prisiminkime, kaip

XX amžiaus pirmosios pusės neopozityvistai mokslo priemonėmis kovojo prieš religiją bei metafiziką). Todėl Lyotard'as teigia, kad

XIX ir XX amžiai sočiai mus primaitino teroru. Mes brangiai sumokėjome už savo nostalgiją vientisumui ir vienui, sąvokinio ir juslinio sutaikymui, skaidriam ir komunikabiliam patyrimui (Lyotard 1993b: 16).

Todėl šitokiai tendencijai Lyotard'as priešpriešina savo atsakymą: „karas totalybei, liudykime tai, kas neišreiškiamo, skatinkime skirtybes ir išsaugokime vardo garbę“ (Lyotard 1993b: 16). Vadinasi, galimas Lyotard'o atsakas Mannheimui būtų toks: bandymas pakeisti ideologiją mokslu arba politiką administravimu reiškia grįžimą prie dar vieno metanaratyvo, kuris iš esmės yra represyvus bei susijęs su teroru, nes nepaiso skirtybių siekdamas jas pašalinti.

Tačiau šiuo atveju verta sutikti su Stuartu Simu, kuris nurodo, jog Lyotard'o skelbiamas postmodernus būvis anapus visų metanaratyvų tėra idealas, kuriam įgyvendinti Lyotard'as nepasiūlo jokios pozityvios programos (Sim 1996: 66). Vadinasi, „sprendimo politika“, apie kurią jis kalba, taip pat tėra graži vizija, kurią įgyvendinti vargu ar įmanoma.

Lyotard'as ir Habermasas

Priartėjome prie to, kas vadinama Habermaso ir Lyotard'o diskusija. Matyt, labai nesuklysimė teigdami, kad tiesioginė Habermaso bei Lyotard'o diskusija niekada nevyko. Panašu, kad galima aptikti tik vienašalę vienas kito kritiką (t. y. be atsako) arba nuorodas. Tiesa, labiau tai pasakytina apie Lyotardą, mat Habermasas aktyviai lyg ir nemėgina apsiginti nuo Lyotard'o kritikos. Todėl tai, ką laikome diskusija, yra suvokiama veikiau iš Lyotard'o perspektyvos ir Lyotard'o terminais. Todėl Haber-

maso ir Lyotard'o argumentų priešpriešą bei sugretinimą diskusija galima pavadinti tik sąlyginai, tačiau, atkreipus dėmesį į svarbiausias abiejų tyrimo temas, keliamus klausimus, argumentus, yra pagrindo laikyti tai diskusija, kaip, pavyzdžiui, tai daro Richardas Rorty tekste *Habermasas ir Lyotard'as apie postmodernybę* (1997) arba Emilia Steurman straipsnyje *Habermasas prieš Lyotardą: modernybė prieš postmodernybę?* (1992).

Pagrindinės mus dominančios „diskusijoje“ temos yra šios: modernas ir postmodernas; legitimacija; žinojimo, taip pat ir mokslinio, pobūdis bei statusas šiuolaikinėse visuomenėse; žinojimo kontrolė ir informacijos kontrolė; emancipacija; laisvi diskursai ir ideali kalbinė situacija, kurioje siekiama konsensuso.

Trumpai apie diskusiją. Tiek Habermasas, tiek Lyotard'as kalba apie mokslo bei technologijų keliamą grėsmę visuomenei (Habermas 1989: 81–122); Lyotard 1991: 47–57; Lyotard 1993a). Šiuo klausimu Lyotard'as sutinka su Habermasu ir pripažįsta griežtą mokslo bei technologijų sąjungą, kurią pastarasis vadina *technomokslu (techno-science)*, dėl to „dabar naujos technologijos įsiveržia į viešąją erdvę ir bendrą laiką (*common time*) (invazija vyksta suteikiant pastariesiems industrinių gamybos ir vartojimo objektų pavidalą)“ (Lyotard 1991: 47). Tai reiškia, kad esama pagrindo nuogausti, jog viešoji erdvė gali būti visiškai depolitizuota, tokiu atveju politinės problemos taptų techninio pobūdžio uždaviniais, o technokratas pakeistų ir išstumtų politiką. Habermaso teigimu, grėsmingos tendencijos pasireiškia instrumentinio racionalumo, būdingo empiriniams arba gamtos mokslams, primetimu visam sociumui ir kitokių racionalumo formų (politinio, ekonominio, moralinio ir pan.) ignoravimu. Todėl politinė veikla redukuojama į techninių problemų sprendimą bei administ-

ravimą. Lyotard'as moderniojo mokslo grėsmę viešajai sferai įžvelgia tuomet, kai legiti- muojant pradedama remtis performatyvumo kriterijumi, t. y. maksimaliai efektyviaisėjimais bei geriausiu *input / output* balansu.

Beje, Steurman taip pat siekia išryškinti tai, kas bendra Habermasui ir Lyotard'ui: jos manymu, abiem bendra efektyvumo kriterijaus bei techninio racionalumo kritika. Skiriasi tik jų sudėlioti akcentai. Habermaso teigimu, racionalumas negali būti redukuotas į instrumentinį racionalumą, o Lyotard'as pabrėžia, kad žinojimas negali būti sutapatintas vien su mokslinėmis žiniomis. Maža to, abu jie akcentuoja tai, kad mokslinis kalbinis žaidimas tėra vienas iš daugybės galimų kalbinių žaidimų (Steurman 1992: 108–109). Jeigu mokslas netenka išskirtinio kalbinio statuso, vadinasi, aptikus ar nustačius mokslinio kalbinio žaidimo ribas, įmanoma rasti pagrindą, leidžiantį apriboti mokslo galias. Abu traktuoja mokslą bei technologiją instrumentiškai ir nurodo, kad viskas priklauso nuo jų pritaikymo ir panaudojimo. Kad išvengtume neaiškumų, patikslinsime, jog Habermasas čia turi omenyje empirinius gamtos mokslus, o Lyotard'as – modernų mokslą. Taigi nepaisant tokių, iš pirmo žvilgsnio, technofobiškų Habermaso ir Lyotard'o idėjų, abiejų įsitikinimu, įmanoma surasti alternatyvą minėtoms grėsmingoms tendencijoms. Būtent tos alternatyvos (arba išieities scenarijai) ir skiria juos.

Habermaso manymu, tokia išieitis – emancipacijos skatinimas bei viešosios sferos repolitizavimas. Šiuo atveju repolitizavimą reikia suprasti kaip politinio matmens grąžinimą į viešąją sferą ir gamtos mokslų bei techninio intereso įtakos apribojimą joje. Emancipacija ir repolitizavimas savo ruožtu gali būti įgyvendinti idealioje kalbinėje situacijoje arba laisvame diskurse, kurių tikslas – pasiekti konsen-

susą. Pasinaudoję Thomaso McCarthy siūlo- ma Habermaso idėjų parafraze, galime nuro- dyti, kad tokį diskursą Habermasas apibūdina kaip „bendrus simetriškumo reikalavimus“, kuriuos pritaikius būtų pasiektas visiškai sąži- ningas, racionalus ir įteisintas konsensusas. Kiekvienas diskusijos dalyvis turi: 1) tokias pa- čias galimybes inicijuoti ir tęsti diskursą; 2) to- kias pačias galimybes iškelkti, kvestionuoti, pa- teisinti ar atmesti teiginius tokiu būdu, kad nė vienas teiginys nebūtų apsaugotas nuo kriti- kos; 3) tokias pačias galimybes iš-/pa-/reikšti nuostatas, jausmus ir intencijas taip, kad vi- siems būtų aišku, ar dalyvis yra nuoširdus ir tikras; 4) tas pačias galimybes leisti ir drausti taip, kad formali galimybių lygybė pradėti dis- kursą būtų aktualizuota (McCarthy 1973: 145– 146). Taigi, Habermaso manymu, tokia ideali kalbinė situacija, kurioje visų dalyvių galimy- bės yra vienodos ir lygios, padėtų išvengti mi- nėto negatyvaus scenarijaus, susijusio su moks- lu bei technologija. Tiesa, ideali kalbinė situa- cija kol kas yra gana utopiška, todėl jai vei- kiau tiktų reguliatyvosios idėjos statusas: ana- lizuojant esamą situaciją, faktai vertinami at- sižvelgiant į reguliatyviają idėją ar lyginant su ja. Tokiu būdu kiekvieną viešą diskusiją gali- ma įvertinti kaip daugiau ar mažiau priartėju- sią prie idealios kalbinės situacijos.

Lyotard'askritikuoja Habermasą būtent dėl šio teigiamos konsensuso idėjos. Lyotard'o ar- gumentai pateikiami *Postmoderniame būvyje*:

atrodo neįmanoma ir net neatsargu spręsti le- gitimacijos problemą ieškant universalaus kon- senso (kaip tai daro Habermasas) ir panaudo- jant tam tai, ką jis vadina *diskursu*, t. y. argumentacijos dialogą (Lyotard 1993a: 160).

Tokia samprata remiasi dviem prielaidomis. Pirmoji teigia, kad visi kalbėtojai gali susitarti, kokie metapreskriptyvai ir taisyklės yra univer- salūs ir taikytini visuose kalbiniuose žaidimuo- se, nors yra aišku, kad pastarieji yra heteromor-

fiški ir kiekvienas jų laikosi savo pragmatinių taisyklių, kurios yra heterogeniškos kitų žaidi- mų taisyklių atžvilgiu.

Antroji teigia, kad galutinis dialogo tikslas yra konsensusas. Tačiau analizuojant mokslinę pragmatiką, buvo parodyta, kad konsensusas yra tiktai diskusijos etapas, o ne jos pabaiga. Netgi priešingai – diskusija baigiasi paralogija. Kon- statavus šiuos du dalykus (taisyklių heterogeniš- kumą ir nesutarimo paieškas), išnyksta tikėjimas, kuris dar vis įkvepia Habermaso tyrinėjimus, ti- kėjimas, kad žmonija, kaip kolektyvinis (univer- salus) subjektas, ieško savo bendrojo išsilaisvi- nimo normalizuodama „ėjimus“, kurie leistini visuose kalbiniuose žaidimuose, ir kad bet ko- kio pasakymo legitimuotumas priklauso nuo jo indėlio į išsilaisvinimą (Lyotard 1993a: 161).

Taigi Lyotard'askonsensusui priešpriešina paralogiją, kurią, kaip minėta, jis įvardija kaip naujų ėjimų paieškas, skirtybių skatinimą bei plėtojimą. Vadinas, Habermasas tikisi išspręs- ti gamtos ar empirinių mokslų keliamos grės- mės problemą idealioje kalbinėje situacijoje, o Lyotard'as siekia parodyti, kad dėl „taisyk- lių heterogeniškumo bei nesutarimo paieškų“ to padaryti neįmanoma. Tuo norima pasakyti, kad viešosios sferos repolitizavimas nėra tin- kama priemonė neutralizuoti socialinę moder- niojo mokslo grėsmę.

Be to, galima pasitelkti Lyotard'o *differend* arba P. Feyerabendo *nebendramatiškumo* sąvo- kas, kurios padėtų pagrįsti ar bent pailiustruoti paralogijos galimybę. *Differend* tai „konfliktas (mažiausiai) tarp dviejų pusių, kurio neįmano- ma nešališkai išspręsti, kadangi nėra sprendi- mo taisyklės, tinkamos abiem argumentams. Vienos pusės teisėtumas (*legitimacy*) neimpli- kuoja kitos neteisėtumo“ (Lyotard 1988: xi). Ir atitinkamai *differend* sutapatinamas su „nuo mo- nių skirtumu“ (Lyotard 1993b: 13).

Beje, būtų įmanoma pritaikyti *differend* mokslo bei politikos santykiams. Taip daugmaž priartėtume prie Weberio pozicijos, kad racio-

nalizmai yra skirtingi. Kitaip tariant, mokslinė bei politinė veikla priklauso nuo skirtingų vertybių, todėl jos negali būti redukuotos viena į kitą. Tačiau iškilus klausimui, kas priima galutinį sprendimą, Weberis tokią teisę pripažįsta politikai. Todėl jis *differend* pripažintų tik iš dalies. Tuo tarpu Lyotard'as *differend* išspręsti niekam nesuteikia jokių išankstinių prioritetų, o tai reiškia, kad viskas priklauso nuo konkrečios situacijos bei konkrečių ginčo dalyvių.

Todėl Habermaso konsensuso samprata gali būti neutralizuota nurodant keletą *differend* situacijų. Habermasas, kaip ir Popperis, tikisi visas socialines problemas išspręsti kritinės diskusijos, kurios tikslas – konsensusas ir kurioje visų dalyvių teisės ar galimybės yra vienodos, būdu. Tačiau Habermaso projektui gali prieštarauti faktas, kad dabar netgi mokslininkai nesutaria, o ką jau kalbėti apie paprastus piliečius. Šiuolaikiniame moksle galima aptikti skirtingas disciplinas, skirtingas mokyklas, kurių atstovai dažnai nesutaria netgi dėl paprasčiausių dalykų. Pavyzdžiui, jei Popperis ir Habermasas akcentuoja galimybę racionaliai susitarti, tuomet kyla klausimas, kodėl jie patys *Positivismusstreit* pavadinimoje diskusijoje taip ir nepasiekė konsensuso? Šioje vietoje galima pasinaudoti tokiu kontrargumentu: jei egzistuoja racionalizacijos vienybė, kurios dėka įmanoma susitarti racionalios ir kritinės diskusijos metu, tai kodėl tuomet Popperiu nepavyko susitarti su frankfurtiečiais? Juk ir jis, ir jo oponentai atstovauja labiausiai išsilavinusiai (racionaliausiai?) visuomenės daliai, be to, itin akcentuoja kritiškumą. Juk jeigu patiems Popperiu ir Habermasu nepavyko rasti konsensuso, tai kyla klausimas, ar konsensusas įmanomas tarp paprastų piliečių? Mūsų manymu, pats iškalbingiausias faktas, liudijantis *differend*, yra Popperio išvada apie diskusiją: „įtariu, kad jie (Adorno ir Habermasas – A. G.)

neka daugiau domėjosi mano pažiūromis, negu aš jų“ (Popper 1976: 300).

Lyotard'as kritikuoja Habermasą dar vienu požiūriu. Tai metanaratyvų, būdingų modernybei, kritika. Lyotard'as apibūdina postmodernią poziciją (kuria jis akivaizdžiai simpatizuoja) kaip nepasitikimą metanaratyvais arba metapasakojimais (Lyotard 1993a: 6). Vieni iš pagrindinių metanaratyvų, nužymėjusių modernybę, yra šie: „progresyvi proto <...> emancipacija, <...> visos žmonijos praturtinimas kapitalistinio technomokslo progreso dėka“ (Lyotard 1993b: 17). Tačiau laikantis Lyotard'o nuostatos, t. y. nepasitikint metanaratyvais, tenka pripažinti, kad mokslo indėlis į žmonijos emancipaciją tėra tik dar vienas nepatikimas metapasakojimas. Tokį požiūrį Lyotard'as iliustruoja keblumais, su kuriais susidūrė pagrindiniai emancipacijos naratyvai.

Lyotard'as pasiūlo konkretesnę emancipacijos metanaratyvų klasifikaciją: tai krikščioniškasis, šviečiamasis, spekuliatyvusis, marksistinis, kapitalistinis naratyvai (Lyotard 1993b: 24–25). Tačiau per pastaruosius 50 metų kiekvienas iš šių metanaratyvų susikompromitavo ir pasidarė nebegaliojantis. Spekuliatyvųjį emancipacijos naratyvą, kuris siekė sutapatinti tai, kas tikra, su tuo, kas racionalu, paneigė Aušvicas (tikra, bet neracionalu); komunistinį naratyvą paneigė įvykiai Berlyne 1953 m., Budapešte 1956 m., Prahoje 1968 m., Lenkijoje 1980 m. ir t. t. (Lyotard 1993b: 28–29). Mus labiausiai domina šviečiamasis emancipacijos naratyvas, kurį Habermasas gina, o Lyotard'as rodo jo ribas bei trūkumus.

Habermasas nurodė, jog paskutiniai Švietimo gynėjai bei šalininkai – Popperis ir Adorno – sugebėjo apginti Švietimo projektą tik tam tikrose gyvenimo srityse: Popperis – politikoje, Adorno – mene (Lyotard 1993b: 2). Tačiau visiškai neaišku, ar kitose srityse modernybės

projektas vis dar įmanomas, ar jį galutinai išstūmė postmodernybės projektas (pvz., Nekrašas (1998: 32) teigia, jog nėra jokio pagrindo laikyti postmodernizmą filosofijoje įveikus modernizmą). Todėl Habermasui svarbu užbaigti Švietimo projektą, kurio vienas iš tikslų – žmonijos emancipacija, dėl to net viena jo išskirtų mokslų grupė savo tikslu laiko tokią emancipaciją. Tačiau, kaip minėta, Lyotard'as emancipacijos siekį laiko dar vienu kritikuotinu metanaratyvu, kuriuo postmoderniame pasaulyje pasitikėti nebeįmanoma. Tai reiškia, kad šie teoretikai nesutaria dėl Švietimo arba modernybės projekto pobūdžio bei statuso. Taigi Lyotard'as oponuoja Habermasui teigdamas, jog modernybės projektas nėra neužbaigtas, bet veikiau jis buvo sunaikintas ar likviduotas, o tai liudija vienas iš nūdienos žodžių simbolių „Aušvicas“.

Kapitalistinio technomokslo pergalė prieš kitus universalus žmogiškosios istorijos užbaigtumo kandidatus yra kita modernybės projekto sunaikinimo priemonė, sukelianti projekto užbaigimo išpūdį. Subjekto kontrolė objektų atžvilgiu, kurią generuoja šiuolaikinis mokslas bei technologijos, neatneša didesnės laisvės, daugiau viešos edukacijos ar lygiau paskirstyto didesnio turto. Tai atneša tik didesnę pasitikėjimą faktais (Lyotard 1993b: 18).

Taigi emancipacijos pažadas nebuvo ištesėtas, nes, anot Lyotard'o, daugiau nebeįmanoma žadėti visos žmonijos emancipacijos (Lyotard 1993b: 95). O tai reiškia, kad emancipacinis Habermaso projektas darosi vis mažiau tikėtinas ar įtikinamas. Iš to taip pat išplaukia abejonės, ar tikrai žmonijai būdingas emancipacinis interesas, kaip teigia Habermasas. Nes siekiant įgyvendinti emancipacinį modernybės projektą išryškėjo ir neigiami jo padariniai, tarp kurių išskirtini tokie: „naujas barbarizmas, neraštingumas ir kalbos nuskurdinimas“ (Lyotard 1991: 63); „žmonių nuskurdinimas Tre-

čiajame pasaulyje bei Pietuose, bedarbystė, nuomonės bei prietarų tironija, atspindėta žiniasklaidoje, dėsnis, teigiantis, jog efektyvumas yra gėrio matas“ (Lyotard 1993b: 95). Kad sustiprintume Lyotard'o argumentus, galime pasinaudoti kiek kitokiomis įžvalgomis, susijusiomis su technomokslo paveikta būkle postindustrinėse, postmoderniose ar informacinėse visuomenėse. Tuo tikslu pacituosime Mariaus Povilo Šaulausko žodžius apie tai, jog šiuolaikiniame pasaulyje informacinė visuomenė bei skaitmeninės technologijos nesulygina įvairių valstybių galimybių – priešingai, atotrūkis tarp jų tik didėja:

informacinės visuomenės laikmetis pirmiausia žada ne visuotinę gerovę ir perteklių, o tik tolesnę pasaulinės bendruomenės gerovės diferenciaciją ir dar spartesnę bendrabūvio stratifikaciją, įtvirtinančią nelygybę ir iš to pareinančią blygybių karaliją. Informacinių technologijų įdiegimas nuolatos kelia kvalifacinę darbo rinkos kartelę vis labiau aštrindamas užimtumo ir kultūrinės bei ekonominės socialinės atskirties negeroves, mažina darbo našumo augimo tempą ir ženkliai padidina darbo dienos laiką laisvalaikio sąskaita (Šaulauskas 2000: 10).

Šaulauskas siekia paneigti įsigalėjusį mitą ir (ar) nepagrįstą viltį, kad informacinės technologijos gali padėti sumažinti atotrūkį tarp labiausiai išsivysčiusių ir mažiau pažengusių visuomenių. Tai reiškia, jog Habermaso emancipacijos idėja arba metanaratyvas nebeatitinka nūdienos realijų. Mokslo skatinama skaitmeninių bei informacinių technologijų plėtra gal ir užtikrintų visuotinę komunikaciją, kuri galbūt padėtų priartėti prie idealios kalbinės situacijos bei konsensuso (kaip jos tikslo bei rezultato). Tačiau atsiranda kita problema – nuolat sukuriamos naujos taisyklės bei nauji žaidimai, susiję su technologijų plėtra. Tai reiškia, kad reikalingi vis nauji įgūdžiai bei žinios,

kurie dar labiau atitolina labiausiai pažengusias visuomenes nuo „autsaiderių“. Tai gali būti laikoma Lyotard'o teiginio, jog nėra jokių universalių taisyklių bei preskriptyvų (kurie tiktu

visur ir visada), patvirtinimu. Paprasčiausiai nebelieka jokio žmoniją vienijančio pagrindo arba metanaratyvo, nes netgi emancipacijos pažadas negali būti ištesėtas.

LITERATŪRA

1. Feyerabend, P. (1978). *Science in a Free Society*. London: NLB.
2. Foucault, M. (1980). *Power / Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. New York: Pantheon Books.
3. Gedutis, A. (2001). „Mokslo ir politikos sąsajos J. Habermaso socialinėje filosofijoje“, *Problemos* 60.
4. Habermas, J. (1972). *Knowledge and Human Interests*. Boston: Beacon Press.
5. Habermas, J. (1989). *Toward a Rational Society: Student Protest, Science, and Politics*. Polity Press.
6. Kuhn, T. (1970). *The Structure of Scientific Revolutions* (2nd edition, enlarged). Chicago: University of Chicago Press.
7. Lyotard, J.-F. (1985). *Just Gaming*. Manchester: Manchester University Press.
8. Lyotard, J.-F. (1988). *The Differend: Phrases in Dispute*. Minneapolis: University of Minneapolis Press.
9. Lyotard, J.-F. (1991). *The Inhuman: Reflections on Time*. Cambridge: Polity Press.
10. Lyotard, J.-F. (1993a) *Postmodernus būvis: šiuolaikinį žinojimą aptariant*. Vilnius: Baltos lankos.
11. Lyotard, J.-F. (1993b). *The Postmodern Explained: Correspondence 1982-1985*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
12. Lyotard, J.-F. (1993c). *Political Writings*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
13. Mannheim, K. (1936). *Ideology and Utopia: An Introduction to the Sociology of Knowledge*. New York: A Harvest Book.
14. Marcuse, H. (1991). *One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society* (with the new introduction by Douglas Kellner). London: Routledge.
15. McCarthy, T. (1973). „A Theory of Communicative Competence“, *Philosophy of the Social Sciences* 3.
16. Nekrašas, E. (1998). „Postmodernizmas ir pozityvizmas“, *Problemos* 53.
17. Popper, K. R. (1963). *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*. London: Routledge.
18. Popper, K. R. (1970). „Normal Science and its Dangers“, in Lakatos I. and Musgrave A. (eds.) *Criticism and the Growth of Knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press.
19. Popper, K. R. (1972). *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach*. Oxford: Clarendon Press.
20. Popper, K. R. (1976). „Reason or Revolution?“, in T. W. Adorno (ed.) *The Positivist Dispute in German Sociology*. London: Heinemann.
21. Rorty, R. (1997). „Habermasas ir Lyotard'as apie postmodernybę“, *Sociologija: mintis ir veiksmai* 1.
22. Sim, S. (1996). *Jean-François Lyotard*. London; New York: Prentice Hall /Harvester Wheatsheaf.
23. Steuerman, E. (1992). „Habermas Vs Lyotard: Modernity Vs Postmodernity?“, in Benjamin A. (ed.) *Judging Lyotard*. London and New York: Routledge.
24. Šaulauskas, M. P. (2000). „Homo informaticus apžavas: du prietarai, trys svajos“, *Kultūros barai* 11 (432).

J.-F. LYOTARD: THE ROLE OF SCIENCE IN POSTMODERN SOCIETY

Aldis Gedutis

Summary

The article discusses Jean-François Lyotard's views on the relations between science and politics, and his analysis of the influence of science upon social life. This discussion centres on following topics: in what ways, according to Lyotard, modern science is threatening social life; then, what is the message of

an alternative view of postmodern science and its sociopolitical role proposed by Lyotard? Finally, the Lyotard's and Habermas' positions are compared.

Keywords: Lyotard, Habermas, science, politics, performativity, paralogy, consensus, metanarratives.